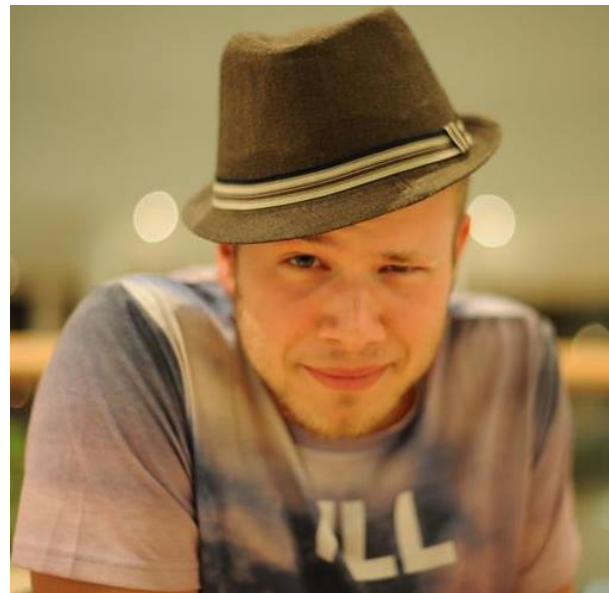

Vedatour.online

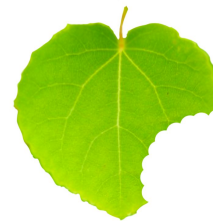
1. 4. 2020, u vás v obývačke (a u mňa v kuchyni)

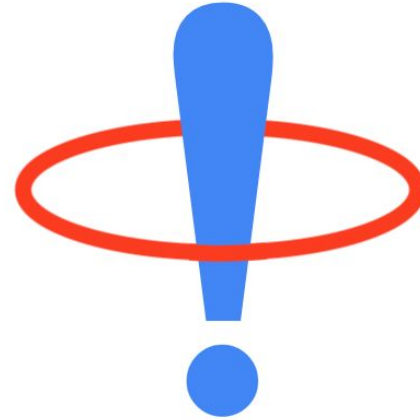

facebook.com/vedator.svk

Vedator_sk

- Články a krátke príspevky o (populárnej) vede.
- Svet je strašne zaujímavý a porozumenie veciam okolo nás je super.
- Radosť z tohto porozumenia nie je obmedzená pre vedcov.
Snažíme sa trochu z tohto porozumenia a veľa z tejto radosti odovzdávať ďalej. Čo najprístupnejšie.
- Všetci sme vedci.
- Okrem Facebooku aj [Instagram](#) a [Twitter](#).

vedator.space

Vedátor

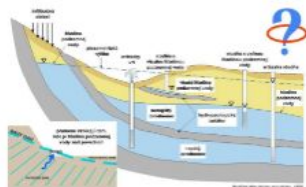
DOMOV ČLÁNKY LONGREAD EVENTY O NÁS KNIŽNICA PODPORTE NÁS

Koľko rozmerov má vesmír?

20. októbra 2019 0

Bežná skúsenosť hovorí, že tri. Fyzika však posledných sto rokov však naznačuje celkom iný výsledok.

Prečo tečú rieky, aj keď už dlho nepršalo

27. októbra 2019 0

(Otázka od Zuzany s jej kamarátky, my sme sa opýtali Petra Malíka, hydrologa v Štátnom geologickom ústave Dionýza Štúra v Bratislave.) Predovšetkým chcem oceniť, že ...

Púšťaj si nás mimozemšťania na diskotéke?

23. októbra 2019 0

Obe sondy Voyager 1 a 2, už opustili slnečnú sústavu a putujú medzi hviezdным priestorom. Ich kurz nie je nastavený na žiadnu konkrétnu hviezdu. No aj ...

Čo bolo skôr: gram, meter alebo sekunda?

27. októbra 2019 0

Táto otázka znie možno trochu zvláštne, jednotky ktorú používame považujeme za úplnú samozrejmosť. Hollywood nám však pravidelne pripomína, že existujú aj ine možnosti. Vždy, keď ...

PODPORTE NÁS CEZ PATREONA ...

BECOME A PATRON

OBLÚBENÉ TÉMY

História medicíny **Biológia** Vedatour **Cena** **Henry** **Hán** **Tung** **Vedomie** **Kozmológia** **Magnetobiológia** **Cena** **Podkava** **Jadrová energia** **Fyzika** **Príroda** **Vesmír** **Archeológia** **Knihy** **Evan** **Bekasova** **Životné prostredie** **alcohol** **IT** **Šarha** **Zlinská** **Dimitrij** **Bakulin** **Magnetobiológia** **resonancia** **Tredia** **Wikingova** **Antropológia** **Kvantová** **optika** **Príroda** **Pascal** **Jordan** **Evolúcia** **Matematika** **Diamanty** **Sírovanie** **CERN** **Čreva** **Zdravie** **Medicína** **Nobelova** **Cena** **Study** **Rádioaktívnosť** **Enigma** **Chémia** **História** **Kuriosity** **Klimatická** **smena**

NEWSLETTER

Ak chcete dostávať občasny email so zoznamom nových článkov a pozvánky na naše akcie, zadajte svoju adresu

E-mailová adresa:

ZAREGISTROVAŤ SA

FACEBOOK

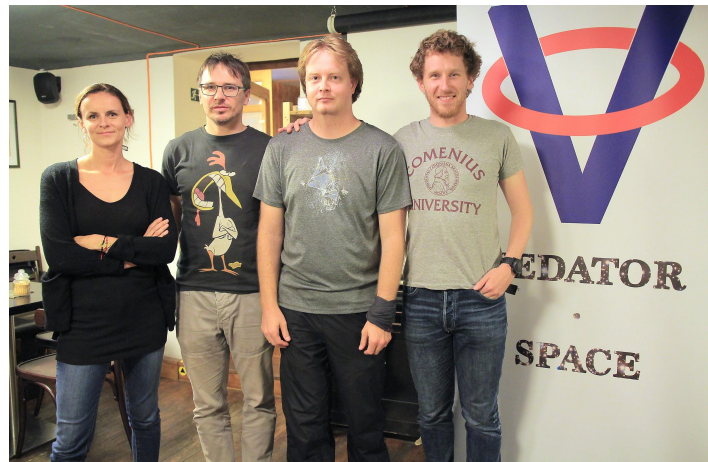
Vedatour

Vedatour

- Stretnutia a besedy s vedcami o vede.
- Všetko ako Vedator, len lepšie. Naživo.

Vedatour

Čo bude dnes?

- Jedna prednáška dlhá cca 30 minút. Po nej priestor na otázky.
- Ak pôjde všetko ako má, budeme podobné vysielania opakovať.

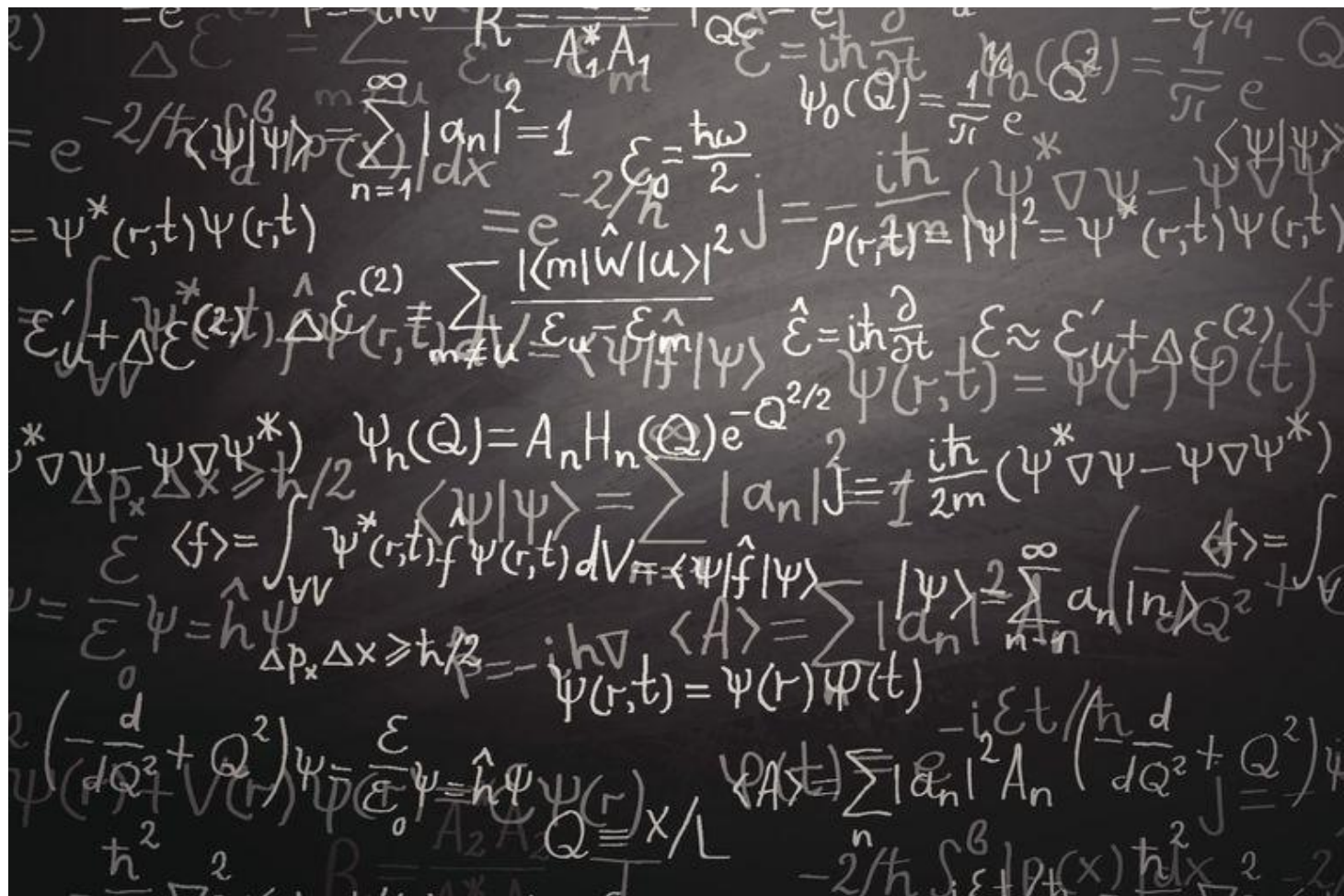
Ako vieme, že svet riadi kvantová mechanika?

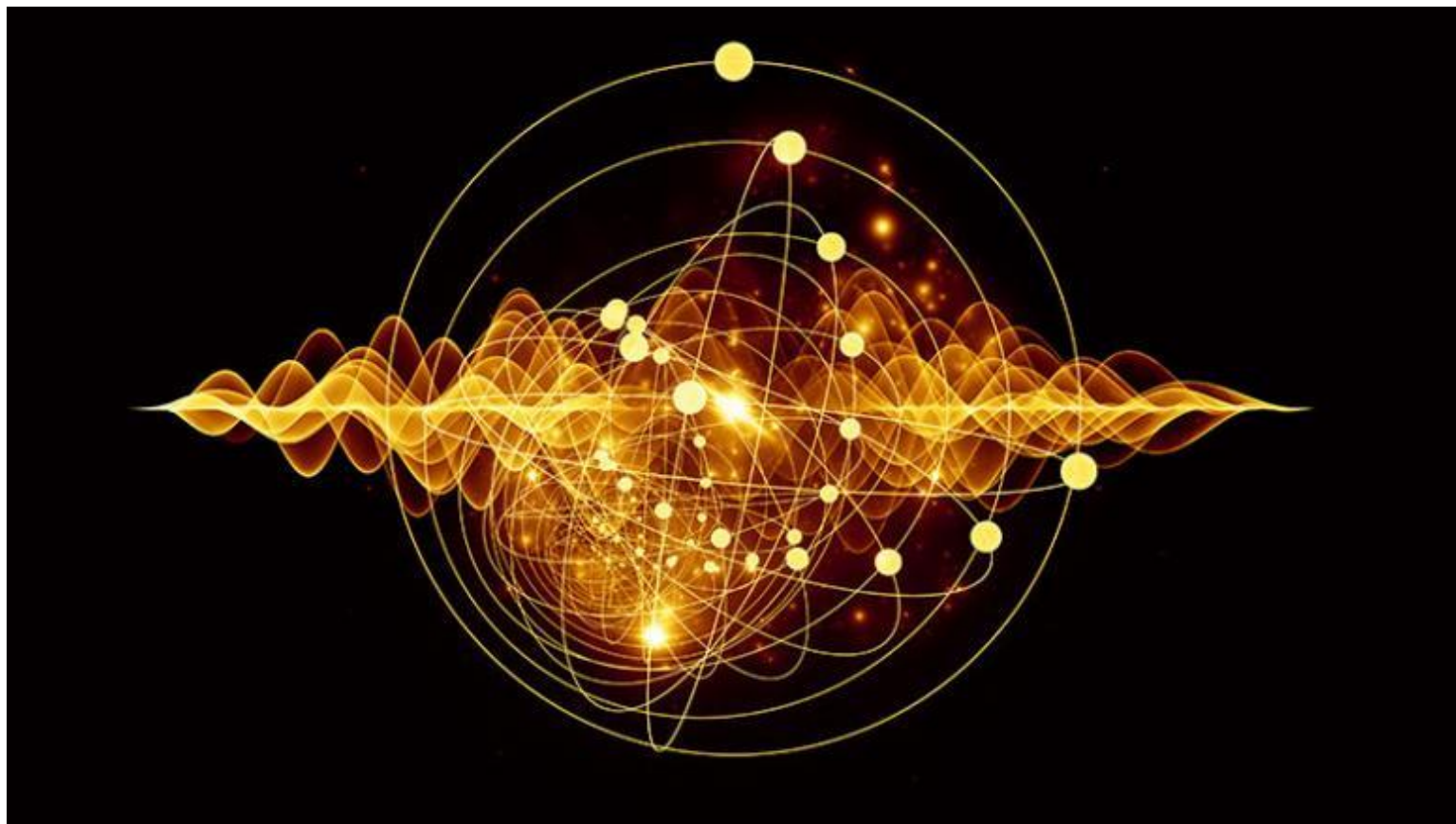

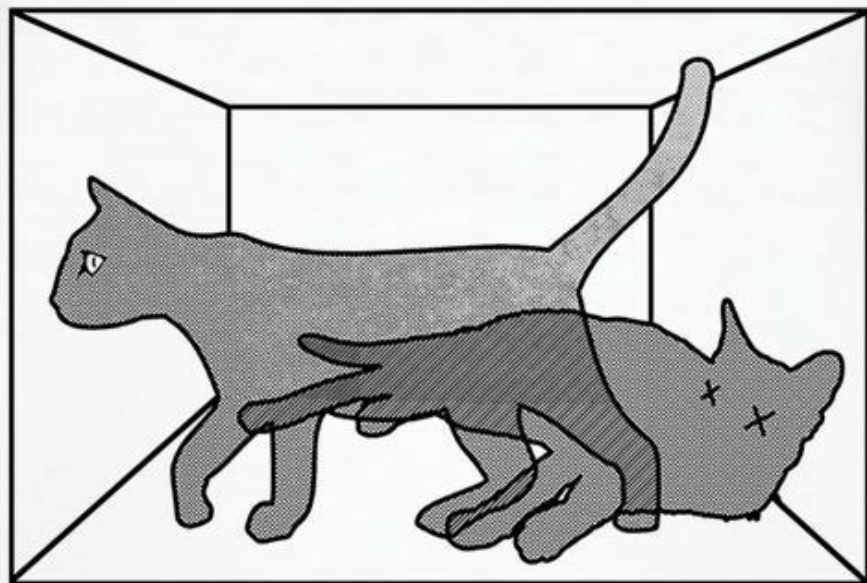
Juro Tekel, FMFI UK

**Čo je to
kvantová
mechanika?**

**SCHRÖDINGER'S CAT IS
A L E A V I E**

BUT DOGS CAN OBSERVE
THE WORLD, WHICH MEANS
THAT ACCORDING TO
QUANTUM MECHANICS
THEY *MUST* HAVE SOULS.

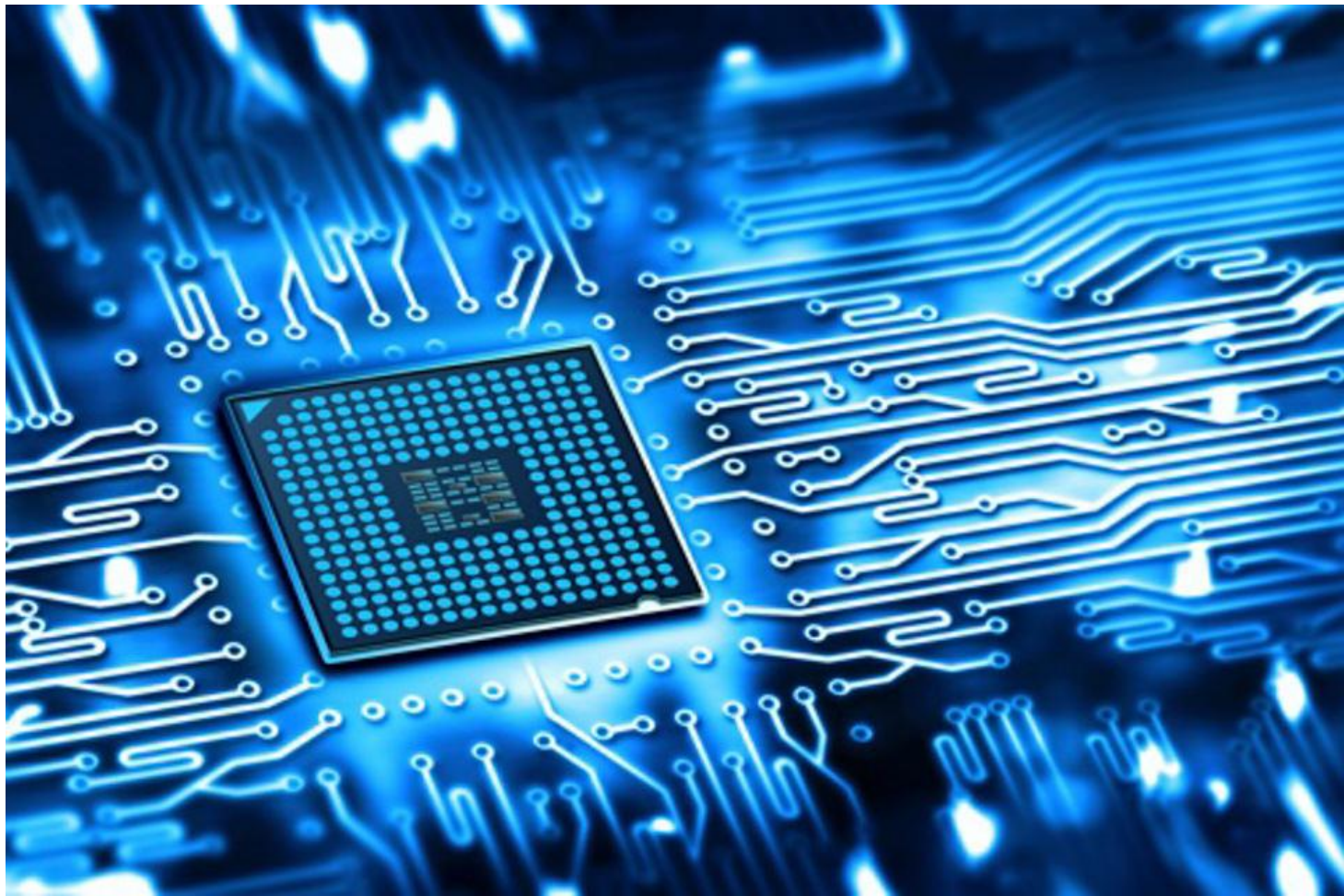
PROTIP: YOU CAN SAFELY
IGNORE ANY SENTENCE THAT
INCLUDES THE PHRASE
"ACCORDING TO
QUANTUM MECHANICS"

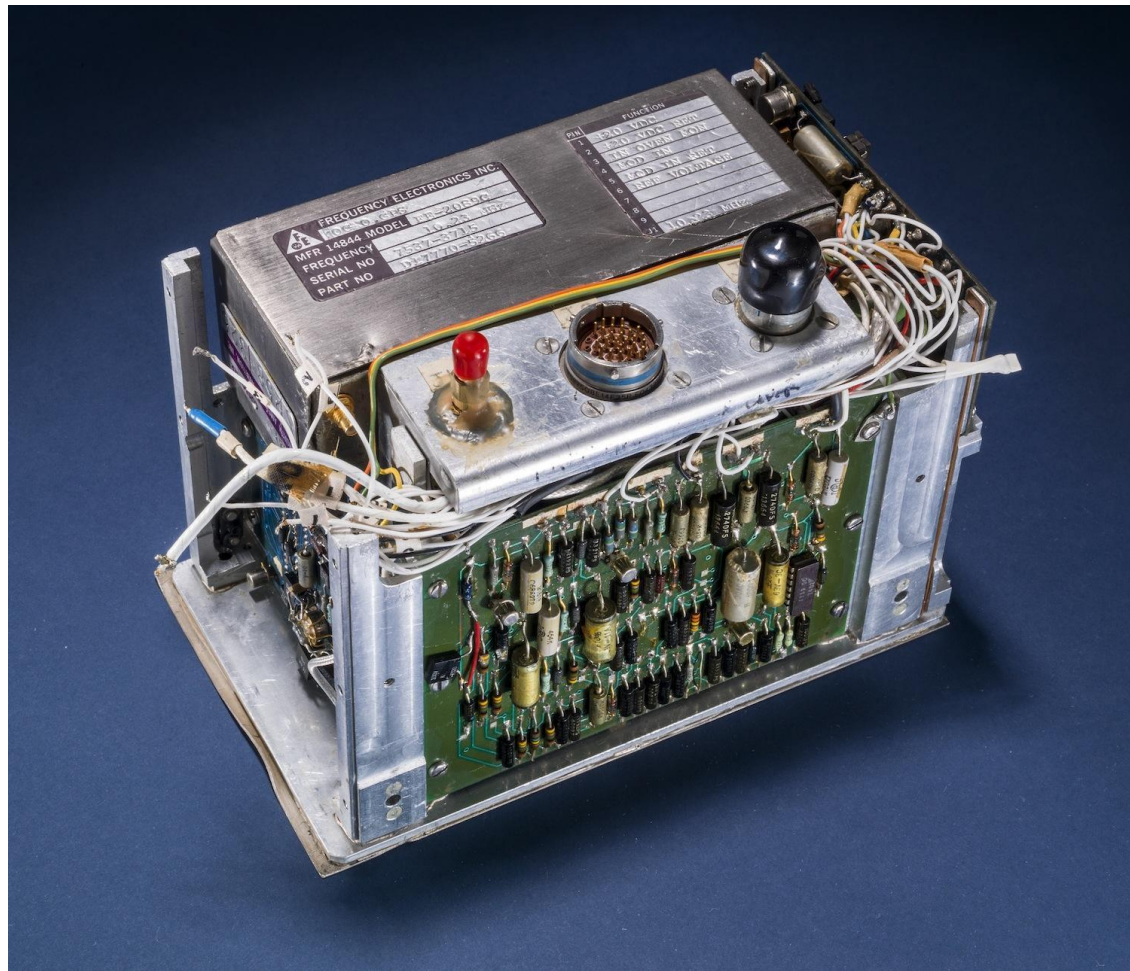

obr.: National Air and Space Museum, Smithsonian Institution.

GARMIN

Kvantová mechanika

- **Všetko vo svete** - elementárne častice, svetlo, molekuly, mačky, autobusy, planéty - **má vlnové aj časticové vlastnosti**.
- Pre niektoré veci sú výraznejšie vlnové vlastnosti, pre niektoré časticové.
- Časticovosť a vlnovosť vecí sa od seba nedá úplne oddeliť.
- To vedie na veľmi veľa veľmi divných vecí.

Kvantová mechanika

- **Všetko vo svete** - elementárne častice, svetlo, molekuly, mačky, autobusy, planéty - **má vlnové aj časticové vlastnosti**.
  - Pre niektoré veci sú výraznejšie vlnové vlastnosti, pre niektoré časticové.
  - Časticovosť a vlnovosť vecí sa od seba nedá úplne oddeliť.
  - To vedie na veľmi veľa veľmi divných vecí.
-
- Základy kvantovej mechaniky sa objavili do roku **1926**.

**Niečo nebolo
úplne v poriadku
už dávno
predtým**

Periodická tabuľka chemických prvkov

PERIODICKÁ SÚSTAVA CHEMICKÝCH PRVKOV **CIMO**

I. A
II. A
III. A
IV. A
V. A
VI. A
VII. A
VIII. A

SKUPINA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
PERIODA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	H 1,008	Li 6,941	Be 9,012	B 10,811	C 12,011	N 14,007	O 15,999	F 18,998	Ne 20,180	Na 22,990	Mg 24,305	Al 26,982	Si 28,086	P 30,974	S 32,06	Cl 35,453	Ar 39,948	K 39,098	Ca 40,078
	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr	Rb	Sr	
	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe	Ba	Lanthanoidy	
	Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe	
	Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn	
	Fr	Ra	Ac	Ku	Unp	Unh	Uns	Uno	Une	Uun	Uuu								
	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr					
	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr					

PERIODA

6 CÉR 140,12

58 PRÁZEODYM 140,908

73 PROTAKTINIUM 232,038

90 THORIUM 232,038

WODK

1,008

1 H

1,008

SLOVENSKÝ NÁZOV

LATÍNSKÝ NÁZOV

RELATIVNÁ ATOMOVÁ HŔMOTNOSŤ

ZNAČKA PRVKU

PROTONOVÉ ČÍSLO

PAULINGOVA ELEKTRONEGATIVITA

OXIDAČNÉ ČÍSLA

© TAOSI P.O.BOX 99, 080 01 PREŠOV

Opojované Ministerstvom školstva SR ako učebná pomôcka pod číslom 4087/05-155.

KOVY

ALKALICKÉ KOVY

KOVY ALK. ZEMÍN

LANTANOIDY

AKTINOIDY

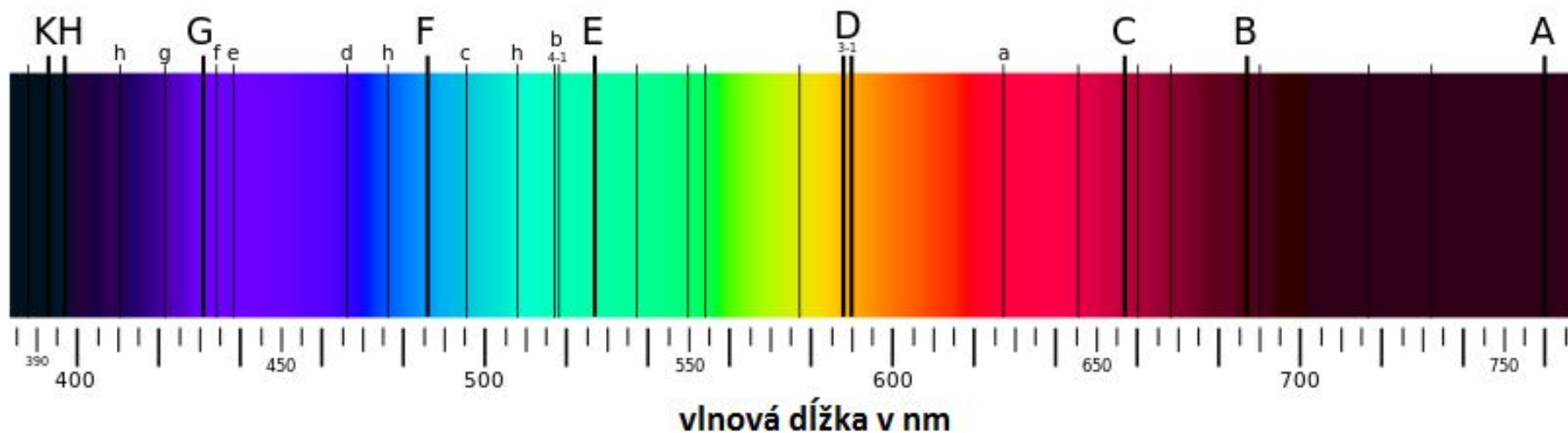
POLOKOVY

NEKOVY

HALOGENY

VZÁČNÉ PLYNY

Slné spektrum

Spektrá chemických prvkov

Hydrogen

Sodium

Helium

Neon

Mercury

Spektrá chemických prvkov

- V roku 1885 objavil v čiarach prekvapivú štruktúru.
- Charakterizovaná celými číslami.

$$\frac{1}{\lambda} = R \left(\frac{1}{m^2} - \frac{1}{n^2} \right)$$

Johann Balmer (1825 - 1898)

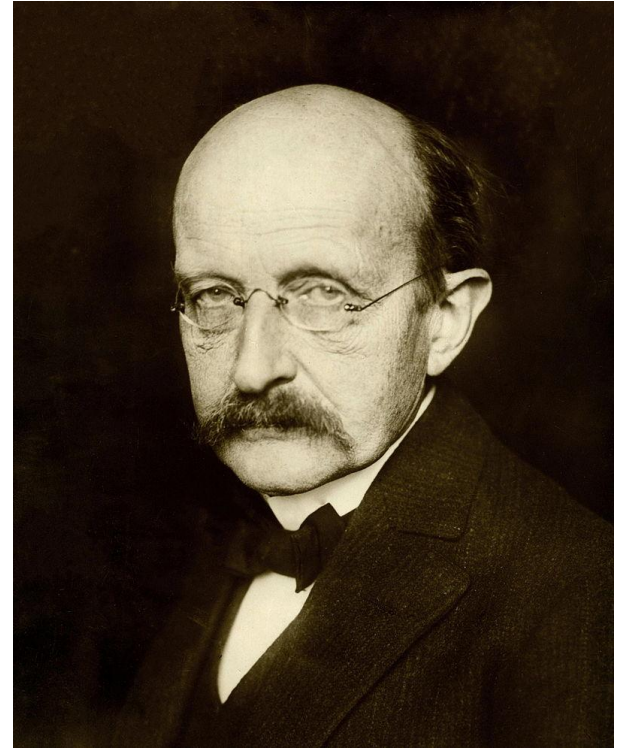
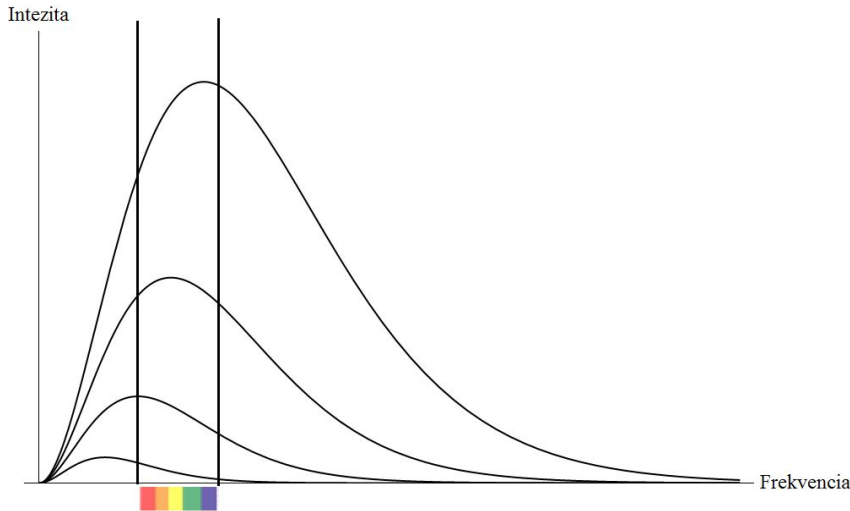

Začiatky kvantovej mechaniky

Žiarovka a Max Planck

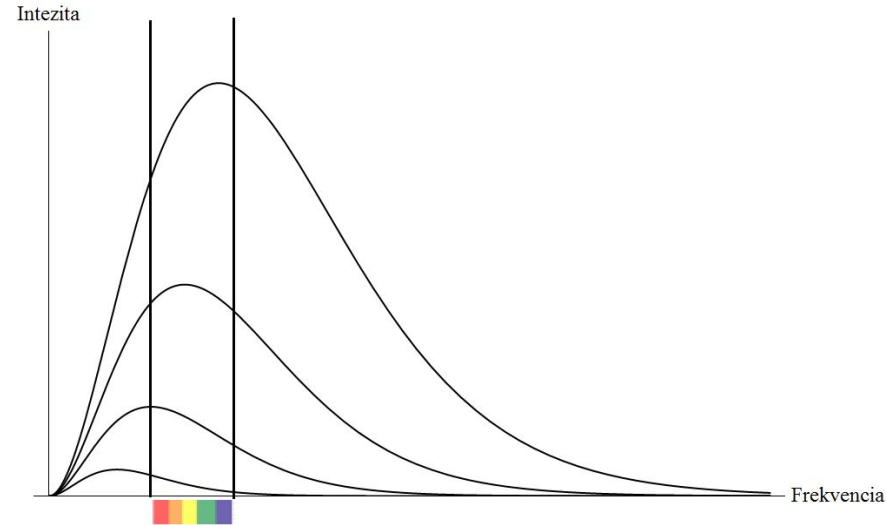
- Ako presne vyzerá svetlo, ktoré vyžaruje rozžeravené vlákno žiarovky?
- Koľko svetla akej vlnovej dĺžky?
- Na **konci 19. storočia**.

Max Planck (1858 – 1947)

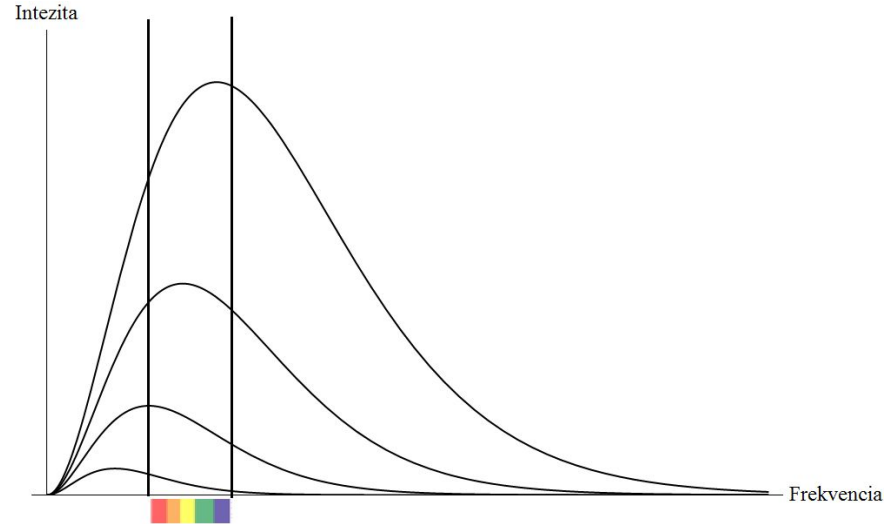
Žiarovka a Max Planck

- **Žiarovka sa nedá rozsvietiť!**
  - Energia elektromagnetického žiarenia je úmerná jeho frekvenciám.
  - Svetlo žiarovky by malo obsahovať všetky frekvencie.
- Celá energia, ktorú vláknu pri zahrievaní žiarovky dodáme, sa stratí vo vysokofrekvenčných módoch žiarenia.

Žiarovka a Max Planck

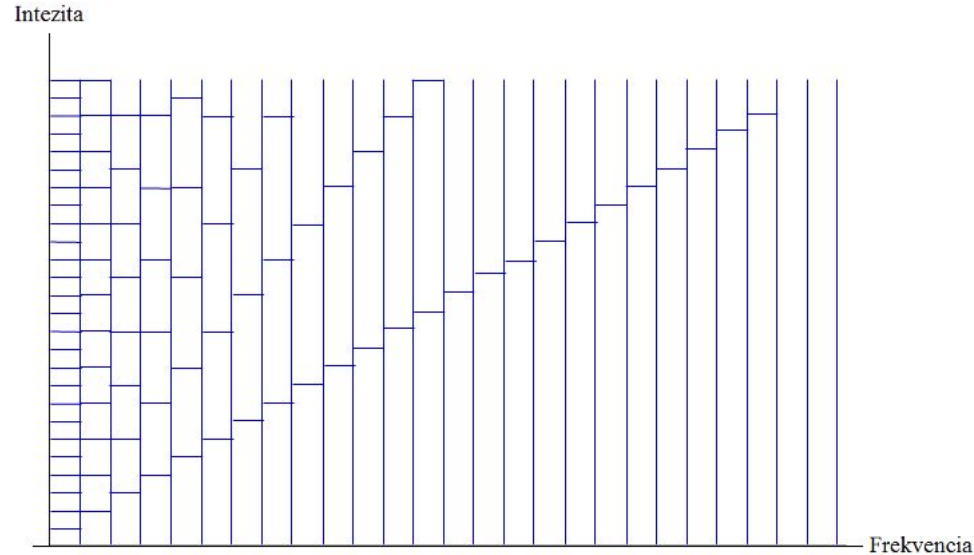
- **Rozsvietená žiarovka je nositeľ skazy!**
  - Ak sa nám nejakým zázrakom podarilo žiarovku, rozsvietiť, jej svetlo obsahuje nekonečne veľa vysokoenergetického UV žiarenia.

Žiarovka a Max Planck

$\hbar$

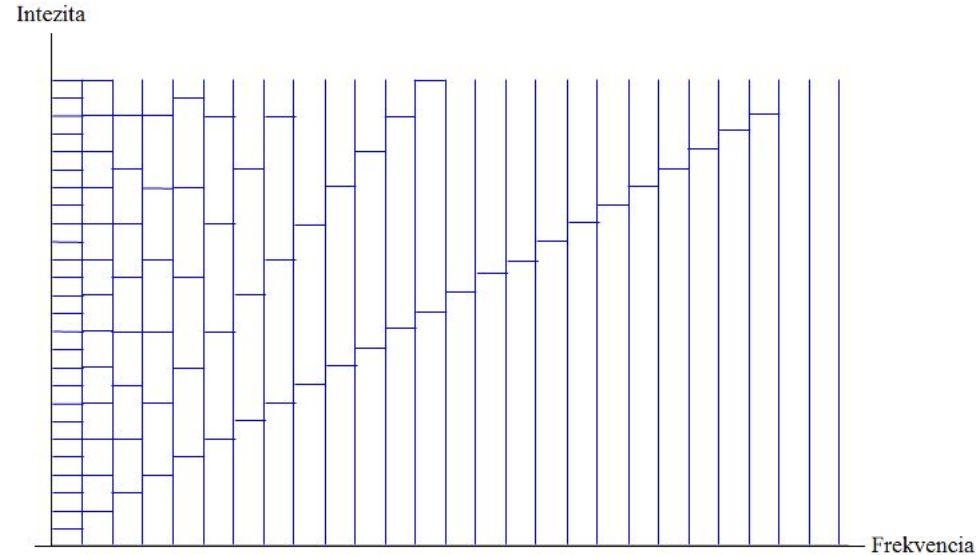
- Riešenie - vlákno žiarovky nevie vyžarovať ľubovoľne, ale **vyžarovanie je rozdelené na intervaly dané Planckovou konštantou.**
- V intervaloch s veľkou frekvenciou nevie byť ľubovoľne málo energie.

Žiarovka a Max Planck

$\hbar$

- Slabo zohriata žiarovka nevie dať do týchto intervalov dostatok energie.
- Všetko je v poriadku. V dobrej zhode s experimentom.

**Planck bral túto
hypotézu “ako keby”.**

**Nie ako keby, ale
naozaj**

Fotoelektrický efekt a Einstein

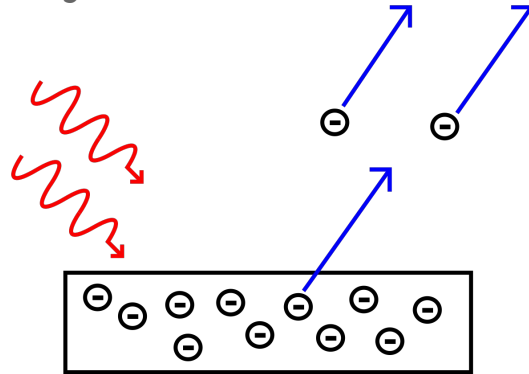
- *Annus mirabilis* 1905.
- Planckov trik je to isté, ako keby sa svetlo šírilo v balíčkoch.
- Svetlo **SÚ** balíčky, energia balíčka je daná frekvenciou a Planckovou konštantou.
- Slabo zahriata žiarovka nedokáže vytvoriť balíčky s veľmi vysokou frekvenciou.

Albert Einstein (1879 – 1955)

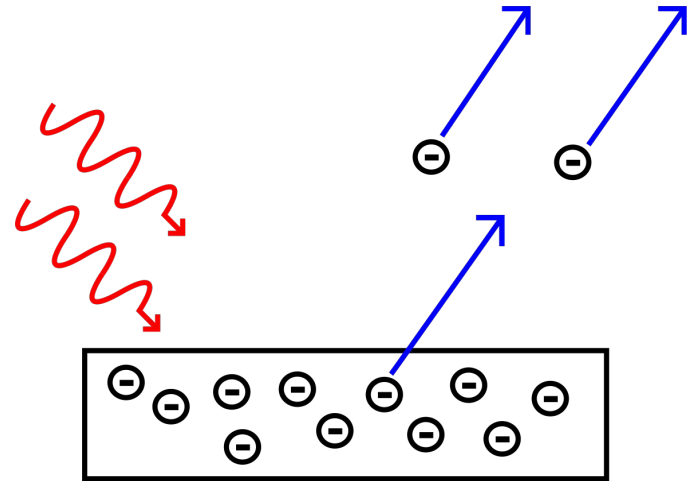
Fotoelektrický efekt a Einstein

- Einstein odvodil Planckove výsledky, avšak všeobecnejšie, elegantnejšie a hlavne fyzikálnejšie.
- Popri tom vyriešil iný veľký problém - **fotoelektrický efekt**.
- Na konci 19. storočia sa zistilo, že dopadajúce UV žiarenie dokáže z kovu uvoľňovať elektróny.

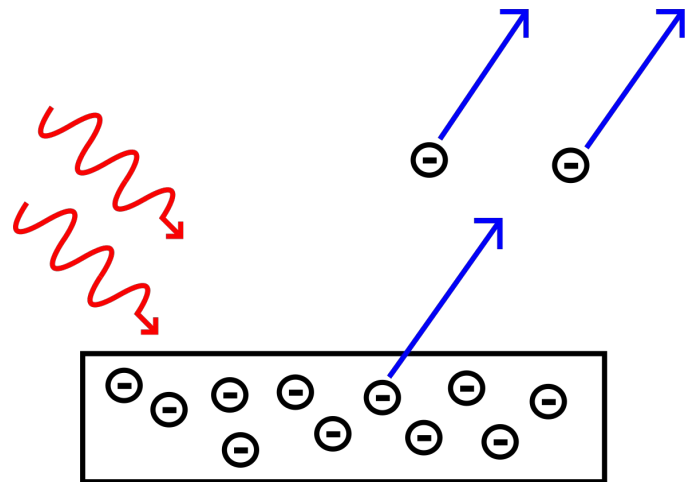
Fotoelektrický efekt a Einstein

- Množstvo uvoľnených elektrónov závisí od intenzity svetla, ale ich energia od vlnovej dĺžky.
- Einstein si uvedomil, že presne to sa dá očakávať, ak by svetlo boli spomínané balíčky
  - intenzita svetla = množstvo balíčkov,
  - frekvencia = energia jednotlivých balíčkov.

Fotoelektrický efekt a Einstein

- Nobelova cena pre Einsteina v roku 1921.
- Prelomové, lebo dovtedy sa svetlo považovalo za **vlny**.

Fotoelektrický efekt a Einstein

- Vlnové vlastnosti svetla vysvetľovali javy
  - interferencie,
  - difrakcie,
  - polarizácie.
- Avša fotoelektrický jav sa inak ako časticovo vysvetliť nedá.

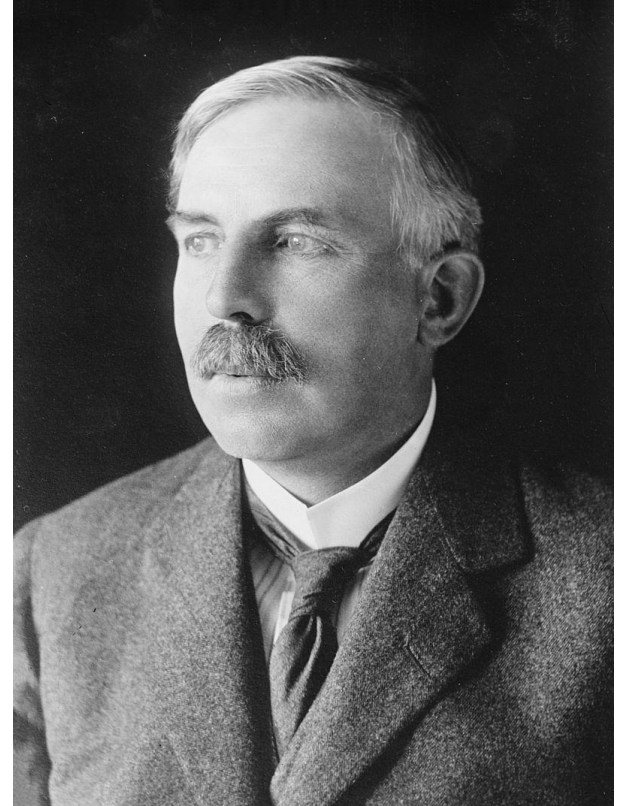

**Svetlo je aj vlna,
aj častice.**

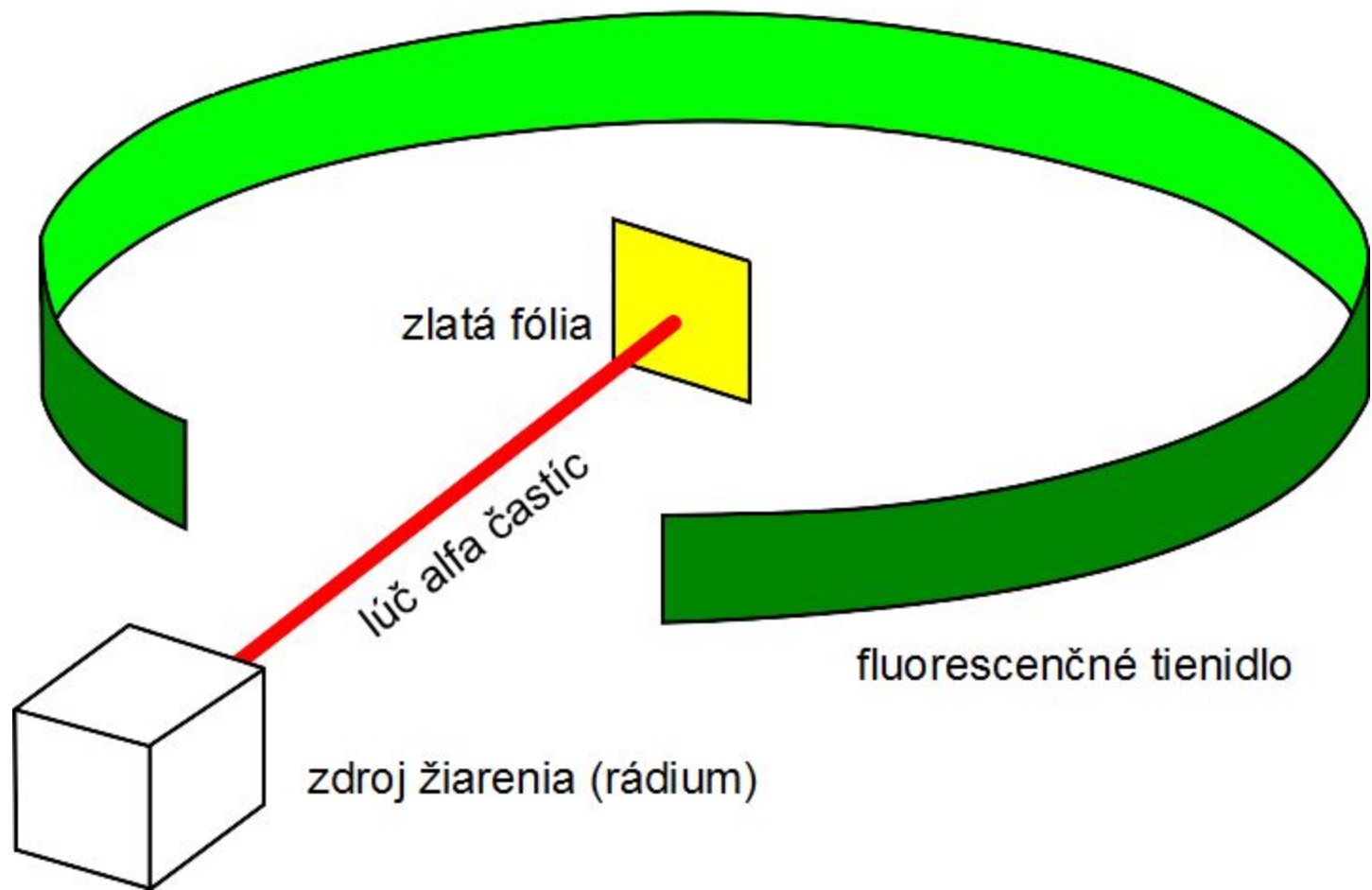
Objav štruktúry atómu

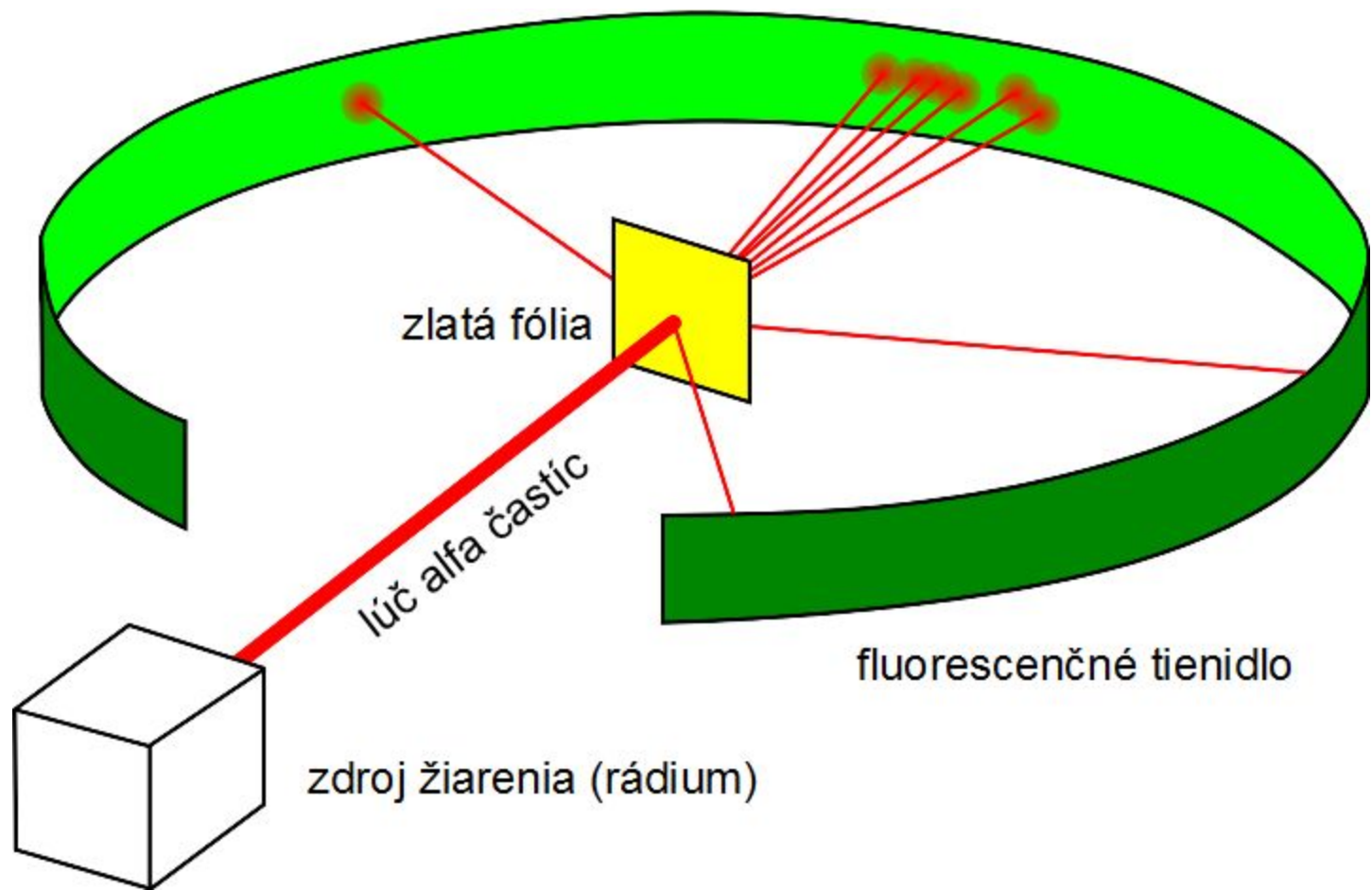
Štruktúra atómu

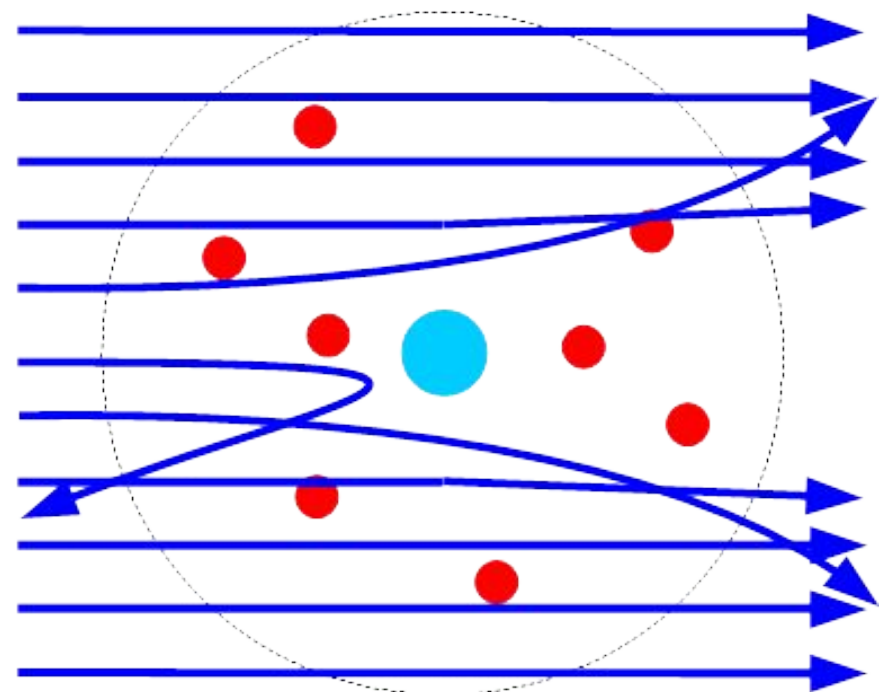
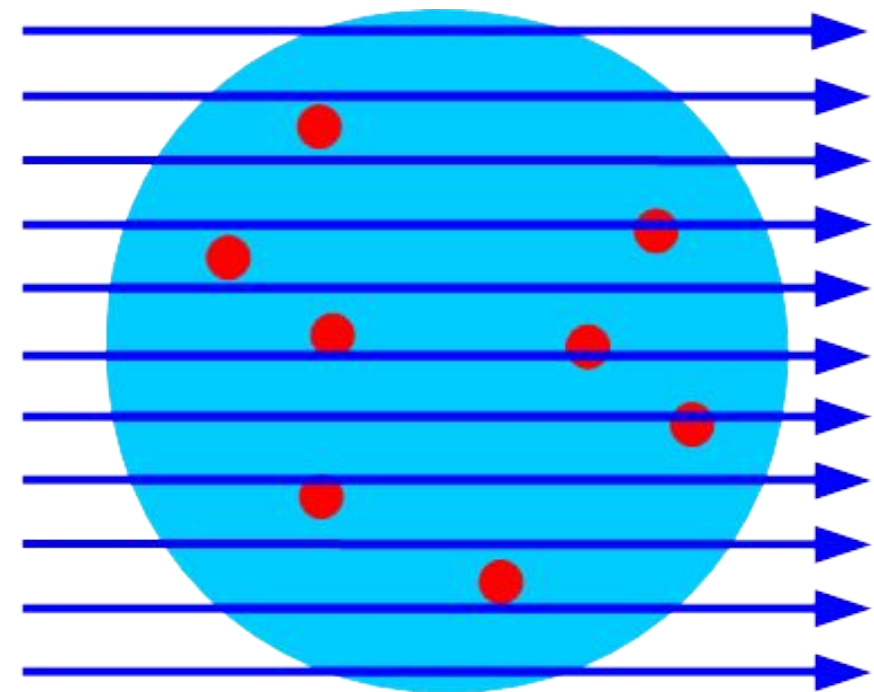
- V roku **1911** jeden z najprekvapujúcejších objavov vôbec.
- Hmota nie je v atóme rozdelená rovnomerne, ale ohromná **väčšina je sústredená v maličkom jadre.**
- Vedelo sa, že
  - v atóme sa nachádzajú elektróny a kladný náboj,
  - jednotlivé elektróny sú oveľa ľahšie ako atómy.

Ernest Rutherford (1871 – 1937)

Štruktúra atómu

- Kladný náboj, ktorý odpudzuje kladne nabité častice alfa, nie je v atóme rozdelený rovnomerne, ale je koncentrovaný v jeho strede.
- Na častice, ktoré letia blízko stredu atómu, pôsobí veľká odpudivá sila.
- Z výsledkov experimentov Rutherford vypočítal, že má veľkosť asi **jednej stotisíciny veľkosti celého atómu.**
- Ak by bol atóm veľký ako futbalové ihrisko, jeho jadro by malo veľkosť jeden milimeter, zrníčko piesku v jeho strede.
- Elektróny obiehajú okolo jadra pod pôsobením elektrickej sily.

**Atómy sú ako
minuatúrne
slnečné sústavy.**

**Atómy ako
mini-sústavy by
nemali existovať**

Klasický atóm je nestabilný

- Elektrické náboje pri zrýchľovaní vyžarujú elektromagnetické žiarenie, ktoré odnáša časť ich energie.
- Telesá zrýchľujú aj pri pohybe po kružnici, pretože sa mení smer ich rýchlosti.
- Elektróny obiehajúce okolo jadra by za nepatrný zlomok sekundy všetku svoju energiu vyžiara a spadli do neho.
- Tak, ako ich objavil Rutherford, **atómy nemali vo svete riadenom klasickou fyzikou existovať.**

**Atómy ako
mini-sústavy by
nemali
existovať, sú
nestabilné.**

Částice sú vlny

Častice sú vlny

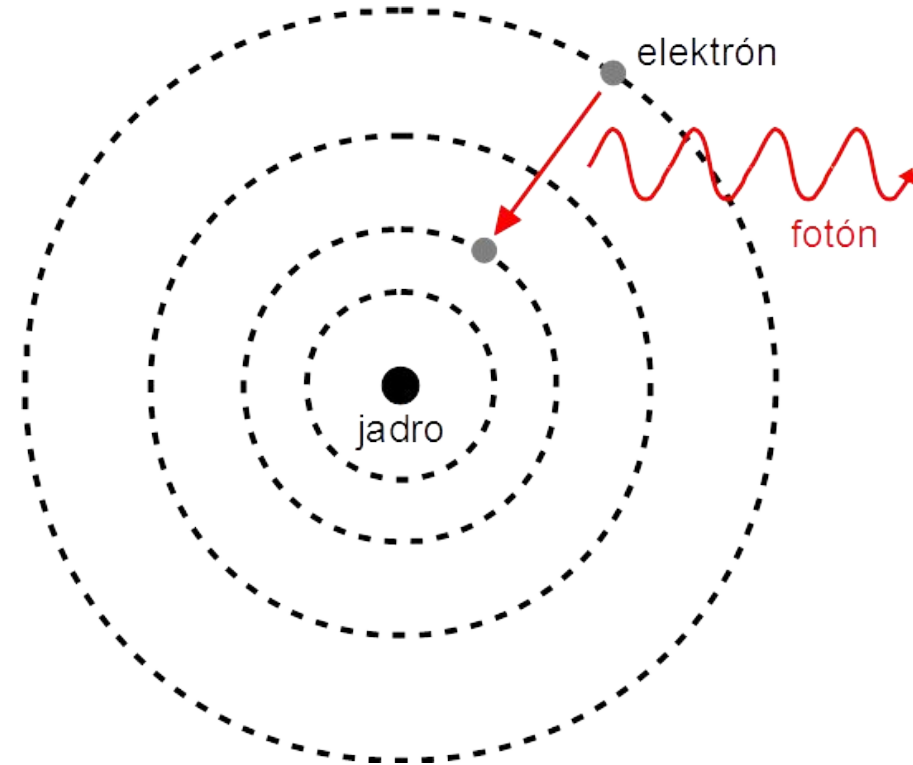
- Prvý krok v roku 1913 Rutherfordov študent.
- Elektróny môžu v atóme obiehať **iba po istých konkrétnych dráhach**.
- Na nich energiu nestrácajú.

Niels Bohr (1885 – 1962)

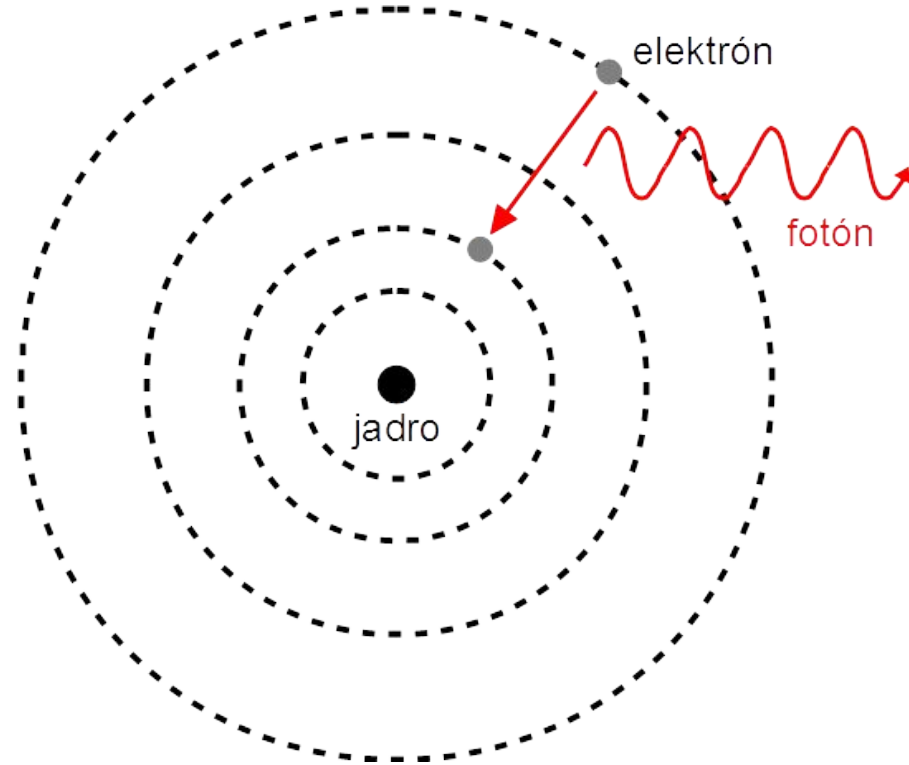
Častice sú vlny

- Pri prechode medzi dráhami elektrón vyžiari fotón.
- Tak vznikajú čiary v spektrách prvkov.
- Moment hybnosti elektrónu nemôže byť ľubovoľný, ale môže byť iba celočíselným násobkom Planckovej konštanty.
- **Prepojenie črtajúcich sa kvantových vlastností hmoty s kvantovými vlastnosťami svetla.**

Častice sú vlny

- Takýto model predpovedal frekvencie čiar **pre vodík**.
- Pre zložitejšie prvky to nefungovalo.
- Bohrov model nevysvetľoval prečo sa elektróny správajú práve takto.
- Ani zovšeobecnenia modelu neviedli k správnym výsledkom.

Častice sú vlny

- V roku 1924.
- Ak sa svetlo môže správať ako vlna a aj ako častica, prečo by podobné vlastnosti nemohli mať **aj elektróny, protóny a ďalšie častice hmoty?**
- Definitívny krok od klasickej fyziky ku kvantovej.
- Jeden z dôsledkov dostal Bohrov model.
- Vlnové vlastnosti elektrónov potvrdené pri odraze od kryštálov v roku 1926.

Louis de Broglie (1892 – 1987)

**Je jasné, že
mikrosvet
funguje inak.
Ostáva nájst'
zákony tohto
sveta.**

Vlnová rovnice

Vlnová rovnica

- Cieľom bolo vrátiť spojitosť do mikrosveta.
- V rokoch 1925-26 vypracoval rovnicu pre spojité vlny, popisujúce častice.
- Až z jej riešení dostaneme diskkrétne hodnoty energií.

$$H(t) |\psi(t)\rangle = i\hbar \frac{d}{dt} |\psi(t)\rangle$$

Erwin Schrödinger (1887 – 1961)

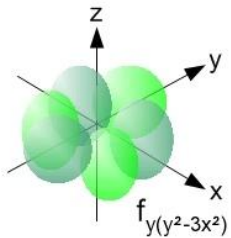
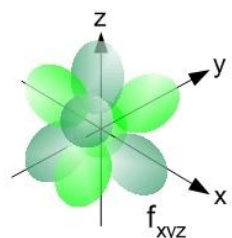
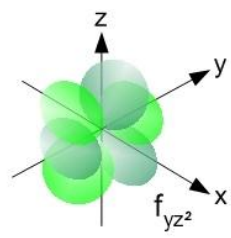
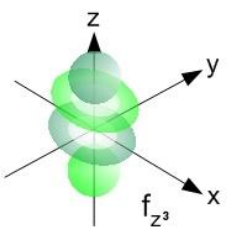
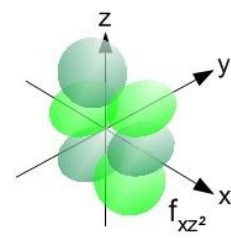
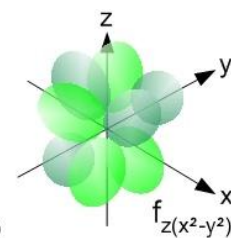
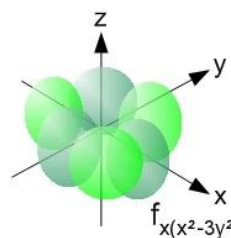
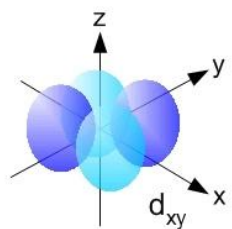
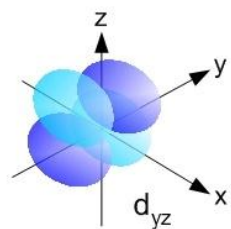
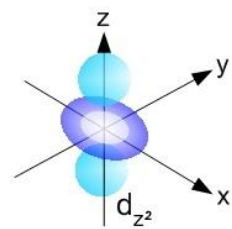
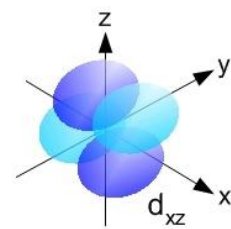
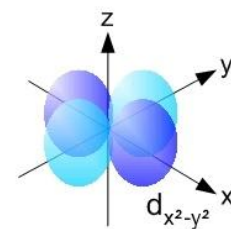
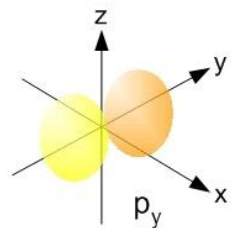
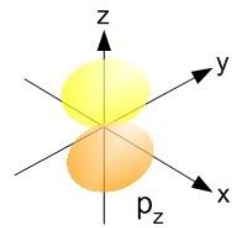
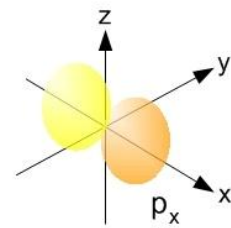
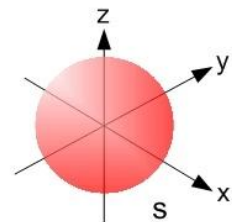
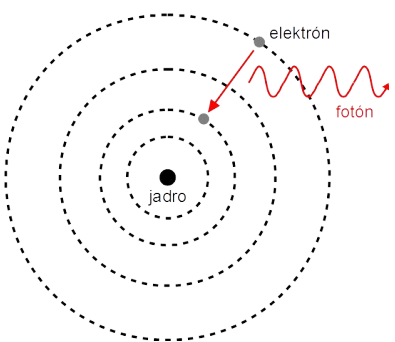

Vlnová rovnica

- Aká je interpretácia Ψ ?
- Nemôže byť nič priamo materiálne.
- Ešte v roku 1926 interpretácia ako **pravdepodobnosti výskytu častice.**

Max Born (1882 – 1970)

**Pravdepodobnosti
sú posledná
skutočne
kvantová
ingrediencia.**

Kvantová mechanika

Kvantová mechanika

- Píše sa rok 1926.
- Kvantová mechanika ešte zďaleka nie je hotová, ale jej kontúry sú jasné.
- A je jasné, že v mikrosvete častíc je svet úplne iný.
- Pre veľké veci väčšina prekvapivých vlastností vymyzne.

h

**Keby svet nebol
kvantový, vyzerá
veľmi inak aj pre
nás veľkých.**

Ako vieme, že svet riadi kvantová mechanika?

- žiarovky svietia,
- fotoelektrický efekt funguje tak, ako funguje,
- atómy majú jadrá,
- ale nerozpadnú sa,
- atómy prvkov vydávajú veľmi špecifické žiarenie.

**Ďakujem za
pozornosť!**